

זכור את אשר עשה לך עמלק

מתוך דרשת ה"בר-מצוה" אשר הכין בעצמו

פרשתנו סומכת את ריב בני ישראל ונסותם את ה' למלחמת עמלק. המדרש המובא ברש"י מדגיש כי מלחמת עמלק היא עונש על רפיון אמונתם: "תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם - ואתם אומרים היש ה' בקרבנו אם אין?! - חייכם שהכלב בא ונושך אתכם".

המכילתא מביאה כאן את הכלל: "אין השונא בא אלא על החטא", ועפ"י עקרון זה אומר משה ליהושע: "בחר לנו אנשים", ורבי אליעזר אומר: "אנשים יראי-חטא". ורש"י - "שתהא זכותן מסייעתן".

התנחומא מפיק מכך את הערך החינוכי לדורות: "כל זמן שהיה המלך מבקש להזכיר חטאו של בנו, אומר לו: זוכר אתה שנשכך הכלב? כך כל זמן שהקב"ה מבקש להזכיר חטאם של ישראל שחטאו ברפידים, שאמרו: "היש ה' בקרבנו?" אומר להם: "זכור את אשר עשה לך עמלק".

ראשית גויים עמלק

"ותמנע היתה פלגש לאליפז בן עשו, ותלד לאליפז את עמלק" (ברא' ל"ו).

מתחילה יש לעמלק עמדה מיוחדת בין שאר הגויים, והדבר עולה מן התורה, נמשך בנ"ך, ונדון רבות בדברי רבותינו בכל ענפיהם (מחשבה, הלכה וכו').

בלעם כנכואתו (במד' כ"ד): "ראשית גויים עמלק, ואחריתו

עדי-אובד".

רמב"ן ואחרים מפרשים שהמלחמה הראשונה (בפרשתנו) היתה נגד עמלק, ובימות המשיח המלחמה האחרונה אף היא תהיה נגד עמלק, ורק אחריה תוכל להתגשם נבואת אחרית הימים: "והיתה לה' המלוכה" וגו'. משה הבין, שנצחונו הראשון כאן יהווה דגם וסימן לנצחון האחרון, "ועל כן התאמץ משה בדבר". רמב"ן מביא אף פרוש ש"ראשית גויים" משמעו "בראש העמים", ולכן נעשו במלחמה זו כל-כך הרבה מאמצים מיוחדים - בחירת אנשים, נשיאת-כפיים, בניית מזבח וכו'.

החמור ביותר בעמלק היה ש"לא ירא אלקים". למרות ששמע על מכות מצרים, למרות הפחד שאחז בכל הגויים, למרות שישראל לא עברו כלל בתחומו, ולא היה לו כל אינטרס מדיני או צבאי במלחמה זו: יצא עמלק להלחם בישראל, כלומר, עמלק בא להלחם כדי להוכיח את זלזולו בעם ישראל המונהג ע"י הקב"ה, ובכל המשתמע מכך - מלחמה עקרונית בעם ה' ובה', אותה ניהל בדרך יחודית אפיינית לו - ניצול חולשה ופרוד, מאחור וכו'.

לכן גם המלחמה נגדו היא ענין עקרוני וחמור. לכן יש צווי למחות זכרו, לא לשכוח. ה' נשבע ש"אין שמו שלם ואין כסאו שלם" (רש"י), עד שתסתיים מלחמת ישראל ומלחמת ה' בעמלק באחרית הימים. תפיסה חמורה ועקרונית כזו אין כנגד שום עם אחר. שבעת עמי-כנען שנצטוונו להשמיד היתה מצווה לשעתה, "וכבר אבד זכרם" (רמב"ם). עמוני ומואבי שלא יבואו בקהל ה' - "כבר בא סנחריב ובלבל את האומות", והצו אינו תקף עוד, כי אין עם פיזי לקיימו עליו. רק לגבי עמלק יש צווי שאיננו בטל, גם כשכבר עם עמלק איננו כגזע מוגדר. אמנם הגהות מימוניות (על הרמב"ם הל' מלכים פ"ה) מביא גם דעה שכעת קיומה של מצווה זו רק ע"י "זכור - בפה, ולא תשכח - בלב", ורק לימות המשיח יתחדש תוקף

קיומה במעשים, מכל מקום המצווה שרירה וקיימת גם עקרונית וגם מעשית.

זוהי מצווה המוטלת על הציבור, ו"גם על כל יחיד מישראל מוטל החיוב להרגם ולאבדם מן העולם, אם יש כוח בידם, בכל מקום ובכל זמן" (ס' החינוך). ישנם הבדלים בין המצווה כשמוטלת על הציבור, לבין המצווה כשמוטלת על היחיד, ומ"מ גם היחיד מחוייב בה. החיוב האישי הזה מוצא את בטויו אפילו בנימה של בקורת כלפי משה רבנו "וידי משה כבדים" - "יותר מידי שאר הזקנים" (ראב"ע). "בשביל שנתעצל במצווה, ומינה אחר תחתיו (מינה את יהושע, ולא יצא בעצמו למלחמה ממש) - נתייקרו ידיו" (רש"י). אברבנאל שואל: הרי ה' "יחד לעצמו" את המלחמה בעמלק - מדוע יש גם ציווי לישראל למחות? ותשובתו: הצווי אכן על ישראל, ומי שיכול ואינו מקיימו - עובר על מצווה מהתורה, אבל מה שלא יסיימו - ישלים ה', כדי שאכן תהיה מחיה מוחלטת של העמלקיות, ועל כך הוא נשבע ש"מלחמה לה' בעמלק מדור דור".

מלחמות ישראל בעמלק

במהלך הדורות אנו פוגשים מלחמות ישראל בעמלק: גדעון נלחם נגד "מדין ועמלק ובני קדם" (שופטים ו' - ז'). הארץ שקטה 40 שנה, אך הם לא נשמדו, ועדיין לא חלה מצוות מחייתם, כי מצווה זו מוטלת על הציבור רק אחרי מנוי מלך (סנה' כ:). "ר' יוסי אומר - שלוש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ: להעמיד להן מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית-הבחירה", ונפסק שזהו סדרן להלכה כציבור.

שאל נתבע ע"י שמואל להלחם בעמלק (שמו"א ט"ו) תוך הדגשה על קיום צו התורה, - "עד כלותם אותם". שואל

נלחם, אך אינו מקיים את המצווה במלואה, ועל כן :
"וימאסך ה' מהיות מלך על ישראל!" הדין נגדו חמור מכל
האחרים שנלחמו בעמלק, גם משום שהוא מבנימין, ויש ענין
מיוחד למלך מבנימין שימחה את עמלק, כי בנימין הוא
היחיד שלא השתחוה לעשו (במפגשו עם יעקב), והוא היחיד
שנולד בא"י, "אמר הקב"ה - אין זרעו של עמלק נופל אלא
ביד בנה של רחל (בנימין)", ויש אף מבארים שזו היתה
עיקר מטרתה של המלכת שאול, שלא מיהודה.

דוד, בישבו בצקלג בחסות אכיש, מכה את העמלקי
(שמוא"א כ"ז-ל') "מהנשף ועד הערב למחרתם", והמדרש מעיר
שזהו אותו "מחר" של מלחמת עמלק עליה מצווה משה ליהושע
כפרשתנו: "וצא הלחם בעמלק מחר", כלומר המשך עקרוני של
אותו מאבק, כשגם בדוד נלחם עמלק באותן שיטות של מלחמתו
הראשונה - בסתר, בחלשים, בעורף, ולא כנגד צבא ובגלוי.

מרדכי נלחם בהמן, מזרעו של אגג, ורשכ"ם קובע ש"כל
מלכי עמלק קרויים אגג". הפוסקים קובעים בעקבות הגמרא
(מגילה כ"ט ע"ב), שבשבת שלפני פורים ובפורים קוראים
בפרשיות העוסקות בעמלק, כדי "לסמוך מחיית עמלק למחיית
המן". ובמסכת סופרים (פי"ג ה"ו) סופרים את ההשתלשלות
הביולוגית, ומונים 16 דורות מעמלק עד המן, אבל יותר
מכך ניתן למצוא במגילה סימנים רבים לעמלקיות הנמצאת
בהמן, בהתנהגותו, בדרך מאבקו - ועל כן מלחמתו העקרונית
של מרדכי כנגדו. כשהסיכום הוא שאפילו יבטלו כל המועדים
- "ימי הפורים האלה לא יעברו" (אסתר ט'), משום שיש בהם
קיום צו התורה המתמיד "זכור את אשר עשה לך עמלק".

קבלת גרים מעמלק

על המילים: "ויבינו במקרא" (נחמיה ח') מביאה הגמרא
(נדרים לז:) - "זה פיסוק הטעמים", וברא"ש שם: "שעל ידי

הניגון שבטעמים מבינין לחבר את המקרא למעלה או למטה".
הלאוים בעשרת הדברות מוטעמים בטפחא, המפריד את ה"לא"
מהפועל שאחריו. כך יש להבין למשל ש"לא תרצח" הוא
העקרון והכלל, אולם כיון שה"לא" נפרד מה"תרצח" ע"י
הטפחא - יש מצבים שבהם מותר להרוג, לדוגמא הורגים על
פי בית דין. וכן "לא תגנוב" : בדרך כלל אסור, אבל יש
מצבים שבהם מותר, וכדי לאפשר זאת מופרד ה"לא" בטעם
מה"תגנוב". וכך, למשל, מותר לומר "לא הבנתי" גם
כשהבנתי, למרות שיש בכך משום גניבת דעת המלמד, כדי
שיחזור שוב "וימצא התלמיד איזה דבר חדש" (תוספת ברכה).

כך ניתן ללמוד גם בענין מחיית עמלק, בה כתוב: "לא
תשכח", ומוטעם גם כן בטעם המפריד טפחא, ההופך את ה"לא"
לפחות מוחלט, ומתיר במצבים מסוימים כן לשכוח.
פתח זה להיתר מנצל הרמב"ם בקבעו (הל' מלכים פ"ו)
ש"עמלק שלא השלימו - אין מניחין מהם נשמה", מכאן מובן
שעמלק שכן השלימו - מחיים, ואין מוחים אותם. ויתכן
שכוונתו "השלימו" לא רק לקבלת מס ועבדות, אלא גם לקבלת
שבע מצוות בני נח, שע"כ "יצאו מכלל עמלק" (כסף משנה).

כמו כן מעידה הגמרא (סנה' צ"ו ע"ב) ש"מכני בניו של
המן למדו תורה בבני ברק", כלומר שאפילו קבלום כגרי-צדק
ליהדות. וכן רד"ק בדברו על הפליט ממלחמת שאול בגלבוע
(שמוא"ב א') מציין, ש"יש מהם (מעמלק) גר שנתגייר ושב
לדת ישראל". כלומר גם הוא נוקט בשיטה שקיבלו גרים
מעמלק, שיש פתח היתר.

בניגוד לשיטה זו מצאנו במכילתא: "רבי אליעזר אומר:
נשבע ה' בכסא הכבוד שלו, שאם יבוא אחד מכל האומות
להתגייר - שיקבלוהו, ומעמלק ומביתו - לא יקבלוהו"
כלומר שצווי המחיה הוא החלטי, ואין לו שום ביטול. עפ"י

שיטה זו נוקט הראב"ד, המשיג על הרמב"ם שלעיל, ואומר ש"זה שבוש".

דוד חוקר את הפליט ממלחמת שאול בגלבוע, וזה מספר: "ואעמוד עליו (על שאול עפ"י בקשתו) ואמותנו". בהגדירו את מוצאו עונה הפליט: "בן איש גר עמלקי אנכי", ועל כך תגובת דוד: "דמך על ראשך, כי פיך ענה בך". עפ"י רצף הפסוקים ניתן לפרש שדוד גוזר עליו דין מוות, משום שהרג את משיח ה'. אולם ר' אליעזר במכילתא דורש שבאמור האיש: "בן איש גר עמלקי אנכי", נזכר דוד בשבועת ה', שאין מקבלים גרים מעמלק - ועל כן הרגו, מדין מחיית עמלק, בידעו בכרור שהנער משקר ולא הרג את שאול.

הפסיקתא דרב כהנא מזהה את הפליט: "הוא דואג האדומי". כלומר: דוד בשאלו מי הוא אינו שואל לזהותו המוכרת לו בתור אדומי, אלא לזהותו המוסתרת, ואותה מציג דואג עתה כזהות עמלקית. רמז לכך מוצא המדרש בפסוק: "דמך על ראשך" שאומר דוד לפליט. הכתיב הוא: "דמיך", ומפרש: דמי נוב עיר הכהנים ודמי שאול משיח ה'.

כאן נסגרים המעגלים. דואג מציג עצמו כעמלקי, והוא מציג עצמו כהורג שאול. שאול שטעה במחיית עמלק, נהרג בידי עמלק. ודואג שתהה על גיורה של רות המואביה, וכשרותו של דוד לבוא בקהל - נהרג בידי דוד שפסק שאין מקבלים גר עמלקי.

* * * * *

* * *

*

במלחמת עמלק בפרשתנו הנצחון או התבוסה קשורים בידי

משה. והמשנה (ר"ה פ"ג): "וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? אלא לומר לך - כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדים את ליבם לאביהם שבשמים - היו מתגברין, ואם לאו - היו נופלין".

יהי רצון שאף אני עם כל ישראל - נסתכל כלפי מעלה ונשעבד את לבנו לאבינו שבשמים, ונזכה שיהיו ידינו אמונה ונתגבר על כל שרידי העמלקיות. ונזכה לקיום שלם של הפסוק: "תביאמו ותטעמו בהר נחלתך, מכון לשבתך פעלת ה', מקדש ה' כוננו ידיך. ה' ימלוך לעולם ועד!".

* * * * *

* * *

*